

Посохова Я.С.

аспірант,

Харківський національний університет внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНЕ НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ»

Дослідження такого феномена, як правова ідентичність, актуалізоване не тільки потребою узагальнення наявних наукових досліджень, теоретико – правового, психологічного осмислення категорії, але і вирішенням практичних завдань підвищення правової свідомості, правової культури суспільства, у тому числі – професійно-правової ідентичності правоохоронців, їх самовизначення, що має, в кінцевому підсумку, виражатися у юридично значущу поведінку.

Під впливом інтересу до теорії ідентичності з'явилося чимало робіт (Ю. О. Аврутин, В. Р. Графкій, В. І. Крусс, В. П. Малахов, Л. С. Мамут, С. В. Поленіна, Р. А. Рахімов, Е. В. Резніков, А. Р. Хабібулін, М. В. Чеішвілі, В. Л. Честнов та ін), в яких використовується категорія ідентичності. У вітчизняній і зарубіжній літературі починають говорити про правову ідентичність як про одну з притаманних суб'єкту (В. Л. Честнов, О. Ю. Малинова, В. О. Ветютнев, Aulis Aarnio, J. Vinnig, R. W. Mathisen, M. Harbitz, V. Boekle-Giuffrida) та інші.

Проблеми розуміння права, суб'єкта права, взаємовідносин людини і права, співвідношення права і моралі, виховання нової особистості відображенні в працях Н. А. Бердяєва, А. Д. Градовського, В. А. Ільїна, Б. А. Кістяківського, Б. А. Котляревського, А. С. Муромцева, П. Новгородцева, Л. В. Петражицького, В. С. Соловйова, Е. Н. Трубецького, Б. Н. Чичеріна, Р. Ф. Шершеневича та інших.

Вивчення ідентичності, напрацьованих в різних наукових сферах: у психології – щодо особистої (індивідуальної) самоідентифікації, у соціології – ідентичності спільнот (груп, страт, колективів тощо), в політології – політичних суб'єктів (держави, партій), в етнології – народів (етносів, націй, етнічних груп), представлених у працях Н.В. Антонової, Ю. В. Арутюняна, Т. Б. Бакназар-Юзбашевой, Г. Л. Бардиер, С. А. Беклушинского, Е. П. Белінської, Р. Брубайкера, О. А. Домановій, Л. М. Дробіжевой, В. С. Клециною, В. О. Лапаєвої, Т. Е. Майборода, В. С. Малахова, О. Ю. Малиновою, J. Marcia, П. В. Романова, П. С. Самигіна, А. А. Сусоколова, О. В. Степанова,

J. Turner, I. Н. Тимофєєва, В. А. Тишкова, А. Waterman, Ю. Хабер-маса, Е. Н. Erikson та інші.

Із сучасних досліджень в області проблем ідентичності можна виділити роботи М. К. Горшкова, Е. Н. Данилової, Р. Р. Дилигенско-го, Л. М. Дробижевой, М. В. Заковоротной, В. А. Зверєвої, А. Ю. Зудіна, Е. В. Ільєнкова, В. С. Кона, В. А. Лекторського, В. В. Лесковой, О. Ю. Малинової, А. Л. Маршака, Л. В. Мельникової, В. А. Тишкова, А. Х. Тлеуж, Е. В. Шорохової, В. Р. Яковенко.

З позиції теорії права важливою є думка Н.В. Антонової, яка зазначає, що встановлення балансу між індивідуальною та соціальною ідентичністю, підтримання його за допомогою технік взаємодії, є необхідним, тому що людина прагне відповідати нормативним очікуванням партнера, але у той же час прагне до вираження своєї неповторності. У теорії права нормативні очікування представлені формальним (абстрактним) правовим статусом (правовим становищем), запропонованим існуючим правопорядком і підлягає суб'єктному ціннісно-смісловому освоєнню.

Оскільки цілісна теорія правової ідентичності поки не створена, то можна звернутися до деяких інших категорій, за допомогою яких описуються окремі аспекти ідентичності в психологічній науці. Найважливішою серед них є така категорія як свідомість. Як одна з основних сфер буття ідентичності, свідомість являється більш фундаментальним явищем, оскільки є одним з життєво важливих для особистості та суспільства психічних феноменів. Досить активно використовується поняття «правова свідомість» («правосвідомість»). Класичною працею з цієї тематики є робота І. А. Ільїна «Про сутність правосвідомості», де автор характеризує правосвідомість як «духовно вірне і цілісне ставлення душі до права»; це «значаюча воля до права, що визнає його в його об'єктивному значенні і обов'язковості, та визнає його тому, що вона визнає його мету»; «особливий спосіб життя, яким живе душа, предметно і вірно переживає право в його основній ідеї і в його одиничних видозмінах (інститутах)» [2, с. 158].

Особливої уваги заслуговує поняття правової ідентичності, запропоноване в роботах Н.В. Ісаєвої, оскільки автор не обмежується загальним визначенням даного поняття чи фрагментарними зауваженнями про його значущість, а будує на його основі досить розгорнуту концепцію. Н.В. Ісаєва формулює таке визначення наступним чином: «Правова ідентичність – це якість суб'єкта права, що характеризує його актуальний стан за допомогою юридичного самовизна-

чення в категоріях прав, свобод, обов'язків і відповідальності, що сприймаються як правові цінності, що забезпечують позитивні правову свідомість і правову активність» [1]. Поняття самовизначення включає в себе психологічний та поведінковий зміст ідентичності.

Резніков Є.В. наголошує, що будь-яка ідентичність – це насамперед продукт соціальної взаємодії, що породжує стан колективної єдності і виражається в загальній самосвідомості. На його думку, ставлення людини до правової реальності визначається його власним місцем у правовій системі, а також відповідним особистим досвідом при зіткненні з правовими інститутами. Очевидно, що потік правової інформації, що виходить від суспільства, сприймається суб'єктом далеко не повністю, а вибірково, у тій мірі, в якій вона стосується його життєдіяльності. Формування правової свідомості являє собою результат соціалізації, яка відбувається через наділення індивіда конкретними правами і обов'язками, а також спонукає правосвідомість людини до здійснення тих чи інших юридично значимих діянь, які ведуть до зміни його правового статусу. Така динамічна структура взаємодії свідомості і статусу може іменуватися правовою ідентичністю [4].

Формування ідентичності є найважливішим у соціалізації людини, що розуміється як процес включення індивіда в соціальне життя суспільства шляхом засвоєння зразків поведінки, соціальних норм і цінностей, а також психологічних механізмів, необхідних для життя (функціонування) у суспільстві. Зараз, у XXI ст., в умовах все зростаючої ролі права як соціального регулятора, все більше усвідомлюється нагальна необхідність правового виховання, про що свідчить зростання наукових публікацій. Очевидною є потреба формування правового мислення в правоохоронців на самих ранніх етапах професійного розвитку особистості як передумови і необхідної умови розуміння правової дійсності. Формування правового мислення та правової ідентичності – це взаємозалежні і взаємообумовлені сторони правової соціалізації, що передбачають інформаційну та інтелектуально-вольову компоненту. Інформованість повинна супроводжуватися усвідомлюваною потребою самовдосконалення за допомогою права, яке в індивідуальному мисленні асоціюється, насамперед, із правами та свободами.

В умовах реформування (модернізації) правоохоронної системи в Україні важливим постає питання про досягнення правової ідентичності особами, для яких діяльність у правовій сфері є професією. Для правоохоронця актуальність правової ідентичності як досягнуто-

го стану юридичного самовизначення в категоріях прав, свобод, обов'язків і відповідальності, заснованої на усвідомленні та сприйнятті їх соціального змісту і індивідуальної цінності, видається безумовною. У зв'язку з цим важливим є питання про дослідження професійної ідентичності правоохоронців на ранніх етапах професіоналізації. За думкою Л. Б. Шнейдер, ідентичність як інтегративний психологічний феномен забезпечує людині цілісність, тотожність і визначеність. Дослідниця вважає, що проблема ідентичності важлива в плані реалізації життєвої, професійної ідеології людини, становлення професіоналізму, а також у реалізації професійної підготовки фахівця [5].

Таким чином, постановка проблеми формування правової ідентичності осіб юридичної професії, має не тільки теоретичне, але і безпосередньо практичне значення, від вирішення якої значною мірою залежить ефективність реалізації права та професійного самовизначення, яке може призвести до підвищення довіри до діяльності владних структур з боку суспільства, в кінцевому рахунку – успішності побудови правової держави.

Список використаних джерел:

1. Ильин И. А. О сущности правосознания / Ильин И. А. Собрание сочинений: в 10 т. – М.: Русская книга, 1994. – Т. 4. – С. 156.
2. Ісаєва Н. В. Правова ідентичність (теоретико-правове дослідження) / Н. В. Ісаєва. – М.: Юрлітінформ, 2013. – 416 с.
3. Резников Е. В. Правовая идентичность (теоретический аспект) / Е. В. Резников. – Волгоград: Феникс, 2012. – 123 с.
4. Резников Е. В. Теоретические проблемы правовой идентичности / Е. В. Резников. – М.: ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2014. – 199 с.
5. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: Монография / Л. Б. Шнейдер. – М.: МОСУ, 2001. – 272 с.
6. Юриспруденция в поисках идентичности: сборник статей, переводов, рефератов / под общей ред. С. Н. Касаткина. – Самара: Самарская гуманитарная академия, 2010. – 332 с.